



KOTKA KIRKONMAA SELVITYS LINNAKESAAREN RAKENNUSKULTTUURISTA

**TMI LAURI PUTKONEN
19.11.2012**

TILAAJA SENAATTI-KIINTEISTÖT



Rakentamaton Kirkonmaan saari K.G. Ekebomin Suomenlahden saaristokartastossa 1880.

KOTKA KIRKONMAA SELVITYS LINNAKESAAREN RAKENNUSKULTTUURISTA

TMI LAURI PUTKONEN

19.11.2012

TILAAJA SENAATTI-KIINTEISTÖT



Kannen kuvat:

Ylhäällä vasemmalla: Linnoitusrakenne saaren etelärannalla.

Ylhäällä oikealla: Rakennus 30 on vuodelta 1930.

Alhaalla vasemmalla: Punatiilinen kasarmirakennus vuodelta 1957, arkkitehti Pekka Rajala.

Alhaalla oikealla: Saaren pohjoispään viisi rivitaloa rakennettiin vuosina 1959, 1964 ja 1973.

SAATTEEKSI

Tämä raportti on osa Senaatti-kiinteistöjen Ramboll Finland Oy:ltä tilaamaa Suomenlahden linnakesaaria, Kotkan Rankkia ja Kirkonmaata, Hangon Russarötä sekä Lahden Hennalan varuskunta-aluetta koskevaa rakennushistoriallista selvitystyötä. Työtä ovat ohjanneet Senaatti-kiinteistöistä Jari Sipilä, Raili Välikauppi, Laura Hillberg ja Heikki Palmu, puolustushallinnon rakennuslaitoksesta Reija Kalajo ja Museovirastosta Jarkko Sinisalo ja Veli-Pekka Suhonen. Selvitystyöstä ja raportin laatimisesta on vastannut Lauri Putkonen. Selvitystyökokonaisuutta ovat Rambollissa koordinoineet Jari Mäkyne, Emilia Saarivuo ja Kaisa Torri.

Kirkonmaan linnakesaaren osalta maastotyöt on suoritettu 18.6.2012. Tässä yhteydessä saaren rakennuskohde on dokumentoitu valokuvaamalla. Kuntoarviot eivät ole kuuluneet selvityksen piiriin. Kertyneitä tietoja on täydennetty arkistotutkimuksin (Kansallisarkisto, puolustushallinnon rakennuslaitoksen arkisto, Liikenneviraston arkisto /Merenkulkuhallituksen piirustukset, Museoviraston arkisto, Sotamuseo).

Tykkipattereita ja erilaisia linnoituslaitteita, joita saarella on paljon ei ole systemaattisesti voitu dokumentoida annetun aikataulun puitteissa. Näiden, monien kiinteiksi muinaisjäännöksiksi luettavien kohteiden osalta on tarve jatkossa täydentää tietoja.

Saaren historiallisen katsauksen lisäksi Kirkonmaan rakennusten ominaispiirteet ja rakennusvaiheet on kuvailtu ja niiden kulttuurihistoriallisesta arvosta on esitetty lyhyet tiivistelmät.

KIRKONMAAN LINNAKESAAREN HISTORIAA

Kirkonmaan saari mainitaan jo 1500-luvulla *Kircköö*-nimellä, mikä viittaa sen käyttöön merenkulkijoiden kappelipaikkana jo keskiajalla. Kappeliin viittaa myös saarella sijaitseva Kappellahti.¹ Venäjänvallan aikana Kirkonmaan saarella ei ollut linnoituslaitteita. Saari kuului Kuutsalon kylään ja kyläläisillä oli saaren pohjoisrannalla oma vuonna 1927 käyttöön otettu hautausmaa. Hautausmaa on yhä käytössä. Kyläläisten maat oli jaettu lohkoihin sarkajakomaisesti.

Tarton rauhansopimuksen jälkeen Kirkonmaan linnoittaminen tuli ajankohtaiseksi. Rannikopuolustuskomitean ja muiden selvitysten perusteella todettiin järeän tykistön tarve Kirkonmaalla. Tämä johti siihen, että Yleisesikunta käynnisti linnakkeen suunnittelun ja maiden pakkolunastukset vuonna 1925. Samalla päätettiin luopua lähellä sijainneen Kilpisaaren patterista.²

Kirkonmaan pattereiden rakentaminen alkoi 1927. Järeät 254-tuumaiset tykkipatterit voitiin rakentaa hajasijoitettuna luonnontilaiseen maastoon, joissa aiemmat linnoitusjärjestelmät eivät asettaneet rajoituksia kuten Rankissa. Hajasijoitettuihin tykkeineen Kirkonmaa oli ensimmäinen uuden ajan linnake. Käytettävissä olevat linnoittamismäärärahat rajoittivat suojattujen asemien rakentamista, ja tykit jouduttiin aluksi asentamaan kallion päälle valetuille perustuksille ilman kunnollista sirpalesuojaa. Vähitellen näitä asemia täydennettiin loushimalla ja betonoimalla suojarakenteet.³ 1920-luvun lopulla rakennettiin myös Kirkonmaan laiturin saaren pohjoispäähän sekä raivattiin tarvittavat tiet. Saareen rakennettiin myös kapearaiteinen rautatie ja veturitalli. Vuosittain työssä oli n. 20-30 miestä. Rakentamista johtivat insinööri Antero Jokinen ja rakennusmestari Petter Leino. Majuri Jussi Rikamalla oli keskeinen rooli linnakkeen suunnittelussa. Hän on antanut nimen myös 1930-luvun alussa toteutetulle tulenjohto- ja mittauksille, ”Rikaman tornille”. Vuonna 1927 Rannikkotykistön esikunta laati kehittämissuunnitelman, jonka mukaan saaren tuli rakentaa majoitus- ja asuinrakennuksia, korjaamo- ja huoltotiloja sekä tilat patteriston esikuntaa varten.⁴

Vaikka järeän patterin koeammuntoihin päästiin 1929, edistyi Kirkonmaan rakentaminen hitaasti ja 1935 laaditussa patteriston viisivuotissuunnitelmassa todettiin, että linnake on ollut valmiina useita vuosia, mutta välttämättömiä rakennuksia ei ole rakennettu. Reserviläiset jouduttiin majoittamaan jopa katettuihin puutavaran lastausproomuihin, jotka oli ankkuroitu Pajalahteen.⁵



Kirkonmaan tykkipatteri vuoden 1935 ilmakuvasa. Taustalla näkyy tuolloin käytössä ollut majoitusproomu. Kuva Sotamuseo.

Talvisodassa Kirkonmaa osallistui taisteluun torjumalla yhdessä Rankin patterin kanssa vihollisen laajan jäitse suoritettua hyökkäyksen 3.3.1940. Vihollisen tappiot olivat erittäin suuret. Välirauhan aikana aseistusta päätettiin vahvistaa ja Kirkonmaalle esitettiin sijoitettavaksi 2/305 50 O-patteri, mutta tätä ei ehditty toteuttaa kun jatkosota jo alkoi.⁶ Jatkosodan aikana Kirkonmaan ilmatorjuntatykit osallistuivat Kotkan ilmatorjuntaan. Vihollinen pudotti useita pommeja saaren pohjoispäähän upottaen saksalaisen miinankuljetusaluksen.⁶

Sodan jälkeen liittoutuneiden valvontakomitea käski sijoittaa rannikkojoukkojen 120 mm suuremmat tykit keskusvarikkoon. Kirkonmaan neljä 254 mm Durlacher-tykkiä ja 152 mm raskaat Canet-kanuunat evakuoitiin mantereelle. Vasta Pariisin rauhansopimus kumosi tämän evakuointipäätöksen 1947.⁸

Vuonna 1949 Kirkonmaasta muodostettiin koulutuslinnake. Tämä edellytti miehistön ja kantahenkilökunnan asuinolojen kohentamista. Työllisyysvarojen turvin saatiin rakennustyöt käynnistymään 1955. Arkkitehti Pekka Rajalan suunnittelema kaksikerroksinen ajanmukainen kasarmirakennus valmistui 1957. Majoituskapasiteetti oli tuolloin 150-200 varusmiestä. Samaan aikaan käynnistyi yhtenäisen rivitaloalueen suunnittelu ja rakentaminen. Kolme ensimmäistä rivitaloa valmistui 1960, neljäs 1964 ja viides 1973.

Vuodesta 1998 alkaen tehtyjen puolustusvoimien rakennemuutosten jälkeen on Itäisen Suomenlahden ainoa jäljelle jäänyt alueellinen rannikkojoukko ollut Kotkan Rannikkopataljoona ja ainoa linnake Kirkonmaa. Puolustusministeriön päätöksen mukaan Kotkan Rannikkopataljoona lakkautetaan 31.12.2013. Samalla loppuu Kirkonmaan linnakkeen käyttö varuskuntana.

¹ Heikkilä 2012, 109.

² Tirronen 1994, 26-28; Enqvist 2007, 200.

³ Tirronen 1994, 28-30; Arimo 1981, 68-72; Tiilikainen – Enqvist 2012, 119, 189.

⁴ Tirronen 1994, 30.

⁵ Tirronen 1994, 47-50.

⁶ Tirronen 1994, 80.

⁷ Tirronen 1994, 108.

⁸ Tirronen 1994, 138.

KIRKONMAAN RAKENNUKSET

kohteiden otsikossa rakennusnumero, käyttö ja rakennusvuosi



Kirkonmaan kasarmi.

KIRKONMAA 3113 5 Kasarmi 1957

Kirkonmaan varsin alkeelliset varusmiesten majoitustilat kohenivat huomattavasti kun työllisyystöinä rakennettu uusi ajanmukainen kasarmirakennus valmistui 1957. Suunnittelusta vastasi arkkitehti Pekka Rajala (PLM:n rakennusosasto, suunnitelmat 25.2.1956). Kaksikerroksinen tiilirakenteinen ja rapattu kasarmirakennus muodostuu päärungosta, jossa miehistötuvat ovat keskikäytävän molemmin puolin sekä siipiosasta, jossa ovat mm. sotilaskoti, ruokailu-, keittiö-, sekä liikuntatilat. Rakennuksessa on harjakatto. Kasarmia pidettiin valmistuessaan modernina, joskin se arkkitehtuuriltaan liittyy vielä jälleenrakennuskauden yleiseen linjaan.

Jälleenrakennuskauden edustava kasarmirakennus, joka on säilyttänyt alkuperäisen arkkitehtuurinsa. Linnakessaren toiminnallinen keskus.

Edellyttää jatkossa yksityiskohtaisempaa rakennushistoriallista selvitystä.



Kirkonmaan kasarmi, liikuntasali.



Rivitalo numero 6.

KIRKONMAA 3113 6 Rivitalo 1959

Saaren pohjoisosaan muodostettiin 1950-luvun lopussa yhtenäinen kantahenkilökunnan asuntoalue, joka koostuu tietä rajaavasta viidestä rivitalosta. Rakennusten suunnittelusta vastasi arkkitehti Pertti Aarnio. Suunnitelmat valmistuivat joulukuussa 1957 ja ensimmäiset kolme rivitaloa 1959. Huoneistoissa on pihan puolella ranskalaiset parvekkeet. Julkisivujen pintamateriaalina on tummanruskeaksi käsitelty vaakalauta. Ulko-ovet ovat valkoiset. Tässä rakennuksessa sijaitsee rivitaloalueen keskuslämmitys savupiippuineen. Korkeassa betonisokkelissa on tiloja. Ikkunattomat kahitiilipäädyt ovat valkeaksi maalattuja. Pitkien julkisivujen pintamateriaalina on tummanruskeaksi käsitelty vaakalauta. Rakennuksen arkkitehtuurille antaa leimansa palomuurien varassa kauas ulottuva räystääs.

Linnakesaarille tyypillinen 1950-luvun matala rivitalo, joka on säilyttänyt hyvin alkuperäiset piirteensä. Osa yhtenäistä kokonaisuutta.

KIRKONMAA 3113 7 Rivitalo 1959

Arkkitehti Pertti Aarnion suunnittelema, alueen ensimmäisen vaiheen rivitalo on vuodelta 1959. Yksikerroksinen asuintalo on harjakattoinen, kahitiilisin palomurein jaettu rivitalo. Ikkunattomat kahitiilipäädyt ovat valkeaksi maalattuja. Sokkeli betonista. Sokkelin toisessa päässä on täyskorkeita tiloja ja sisäänkäynti päädysssä. Pitkien julkisivujen pintamateriaalina on tummanruskeaksi käsitelty vaakalauta. Rakennuksen arkkitehtuurille antaa leimansa palomuurien varassa kauas ulottuva räystääs. Asuntojen lautapintaiset ulko-ovet ovat valkoisiksi maalatut. Tämän, kuten muidenkin rivitalojen pihamaat ovat hoidettua nurmikkoa istutuksineen.

Linnakesaarille tyypillinen 1950-luvun matala rivitalo, joka on säilyttänyt hyvin alkuperäiset piirteensä. Osa yhtenäistä kokonaisuutta.



Rivitalo numero 7.



Rivitalo numero 8.

KIRKONMAA 3113 8 Rivitalo 1959

Arkkitehti Pertti Aarnion suunnittelema rivitalo vuodelta 1959 kuuluu alueen ensimmäiseen rakennusvaiheeseen. Se sijaitsee viistossa kulmassa muihin rivitaloihin nähden ja tässä nivelkohdassa on matala pulpettikattoinen pyörävarasto. Rivitalo noudattaa aiemmin rakennettujen rivitalojen arkkitehtuuria ja rakentamistapaa. Ulko-ovet ovat valkoiset.

Linnakesaarille tyypillinen 1950-luvun matala rivitalo, joka on säilyttänyt hyvin alkuperäiset piirteensä. Osa yhtenäistä kokonaisuutta.

KIRKONMAA 3113 10 Rivitalo 1964

Arkkitehti Pertti Aarnion 1963 suunnittelema rivitalo valmistui alueen toisessa rakennusvaiheessa 1964. Se noudattaa aiemmin rakennettujen rivitalojen arkkitehtuuria. Korkean sokkelin toisessa päässä on sisäänkäynti yhteistiloihin.

Linnakesaarille tyypillinen 1960-luvun matala rivitalo, joka on säilyttänyt hyvin alkuperäiset piirteensä. Osa yhtenäistä kokonaisuutta.



Rivitalo numero 10.

KIRKONMAA 3113 15 Rivitalo 1973

Kolmannessa rakennusvaiheessa 1973 valmistunut arkkitehti Pertti Aarnion suunnittelema yksikerroksinen asuintalo on harjakattoinen, kahitiilisin palomurein jaettu rivitalo, jonka pitkä runko on osin sisään vedetty.



Rivitalo numero 15.

Asuntoja oli kaikkiaan 9. Ikkunattomat kahitiilipäädyt ovat valkeaksi maalattuja. Sokkeli betonista. Pitkien julkisivujen pintamateriaalina on tummanruskeaksi käsitelty vaakalauta. Rakennuksen arkkitehtuurille antaa leimansa palomuurien varassa kauas ulottuva räystäs. Asuntojen lautapintaiset ulko-ovet ovat lakatut.

Linnakesaarille tyypillinen 1970-luvulla rakennettu matala rivitalo, joka on säilyttänyt hyvin alkuperäiset piirteensä. Osa yhtenäistä kokonaisuutta.



Varastorakennus 9.

KIRKONMAA 3113 9 Varasto 1938

Tynnyrikattoinen, betoni- ja tiilirakenteinen varastorakennus, joka noudattaa linnakesaarille tyypillistä mallia. Julkisivut harmaata rappausta.

Linnakesaarille tyypillinen 30-luvun jyrkävä varastorakennus.

KIRKONMAA 3113 13 Majoitusrakennus 1940

Lomalaudoitettu, ilmeisesti lautarakenteinen asuinrakennus on vuodelta 1940. Puolustushallinnon rakennuslaitoksen arkiston päiväämättömässä piirustuksessa merkintä "Malli Ahlström", mikä viittaa Ahlströmin talo-



Rakennus 13.

tehtaan tuotantoon. Vihreäksi maalatun rakennuksen nurkkalaudat ja listat ovat ruskeat. Rakennus on ollut pitkään käytössä ja jäänyt tiheään kasvuston peittoon.

1940-luvun tehdasvalmisteinen tyyppitalo.

KIRKONMAA 3113 14 Ulkorakennus 1941

Edelliseen, rakennus 13:een liittyvä ulkokuonerakennus vuodelta 1941. Korkea betonisokkeli, seinät vaakalautaa, pulpettikatto.

Vaatimaton 1940-luvun ulkokuone.

KIRKONMAA 3113 18 Kansakoulu /kerho 1941

Punatiilinen rappaamaton rakennus on toiminut linnakesaaren kantahenkilökunnan lasten kansakouluna. Se on rakennettu 1941. Alkuperäisiä piirustuksia ei ole säilynyt, vain muutospiirustukset vuodelta 1977. Harjakattoisen rakennuksen rannanpuoleisella sivulla on korkea betoninen avoporras. Betonisokkeli on varsin korkea ja sen sisällä on huoltotiloja.

Jykevä punatiilinen koulurakennus 1940-luvulta.



Rakennus 18, entinen kansakoulu.



Rakennus 20, entinen talli.

KIRKONMAA 3113 20 Talli 1941

Hirrestä rakennettu vuoraamaton tallirakennus vuodelta 1941. Tallin toisessa päässä avoin katos. Harjakatto poimutettua peltiä. Seinät on maalattu vaalean vihreiksi. Varsin alkuperäisessä asussa.

Hyvin säilynyt hevostalli sotavuosilta.

KIRKONMAA 3113 26 Koneasema 1940

Lautarakenteinen koneasemarakennus vuodelta 1940 rakennettiin alkuun keittiöksi ja ruokasaliksi. Rakennuksen värityksenä ajan rakennuksille tyypillinen vaalean vihreä ruskein listoin.

1940-luvun talousrakennus, osa keskisaaren kasarmialuetta.



Rakennus 26.

KIRKONMAA 3113 27 Varasto 1940

Lautarakenteinen varastorakennus, alkuun keittiön ulkorakennus vuodelta 1940.

Vaatimaton 1940-luvun ulkorakennus, osa keskisaaren kasarmialuetta.



Rakennus 56.

KIRKONMAA 3113 56 Kuljetustoimisto 1954

Lautarakenteinen, todennäköisesti puisista valmiselementeistä koottu rakennus vuodelta 1954. Rakennuspiirustukset on allekirjoittanut T. Mikkola. Rakennus on suunniteltu alunperin rakennustyönjohtajan asuinrakennukseksi ja ilmeisesti myös konttoriksi, sillä avokatoksesta pääsee kahteen huoneistoon. Julkisivukäsittelyssä vaakalautaa pystylistoin.

1950-luvun puinen asuin- ja toimistorakennus, osa keskisaaren kasarmialuetta.

KIRKONMAA 3113 29 Varasto 1930

Tiilestä muurattu, valkoiseksi slammattu harjakattoinen veturitalli vuodelta 1930. Rakennuksen päädyssä suuri ovi. Rakennus on toiminut saarella olleen kapearaiteisen rautatien veturitallina.

Saaren linnoitushistoriaan keskeisesti kuuluva rakennus vuodelta 1930, osa keskisaaren kasarmialuetta.



Rakennus 29, vanha veturitalli.

KIRKONMAA 3113 30 Varasto 1930

Klassistinen tiilestä muurattu, rapattu rakennus vuodelta 1930. Alkuaan asuinrakennus. Piirustuksissa ei ole päiväystä eikä allekirjoitusta, mutta tyyliltään rakennus muistuttaa arkkitehti Elis Hyvärisen käsialaa. Hän



Rakennus 30.

suunnitteli saarelle tuolloin mm. varaston 46. Rakennuksen muutokset ovat vuodelta 1997. Valkoiseksi maalattu rakennus on säilyttänyt korjauksessa klassistiset piirteensä.

Klassistinen entinen asuinrakennus vuodelta 1930, osa keskisaaren kasarmialuetta.

KIRKONMAA 3113 55 Varasto 1954

Viisikymmentäluvun tyyppillinen lautarakenteinen varastorakennus on alkuaan ollut suksivarasto, myöhemmin luentoparankki. Rakennuspiirustukset on laatinut T. Mikkola. Julkisivukäsittelyssä vaakalautaa pystylistoin. Vuorauksen väri vihreä. Korkea betonisokkeli. Rakennus on jäänyt tiheään kasvuston peittoon. Sijainti vastapäätä kasarmirakennusta tien toisella puolen.

Saaren 1950-luvun rakennuskannalle tyyppillinen puinen parakkirakennus.



Rakennus 55.

KIRKONMAA 3113 57 Sauna 1955

Kasarmirakennuksen lähellä keskustien toisella puolen sijaitsee yksikerroksinen tiilirakenteinen ja rapattu sauna vuodelta 1955. Se liittyy arkkitehtuuriltaan neljä vuotta myöhemmin valmistuneeseen kasarmiin. Rakennus on säilyttänyt alkuperäiset piirteensä.

1950-luvun miehistökasarmi edustaa tyyppillistä puolustushallinnon jälleenrakennuskauden arkkitehtuuria.



Rakennus 57, miehistösauna.



Rakennus 21.

KIRKONMAA 3113 21 Varasto 1938

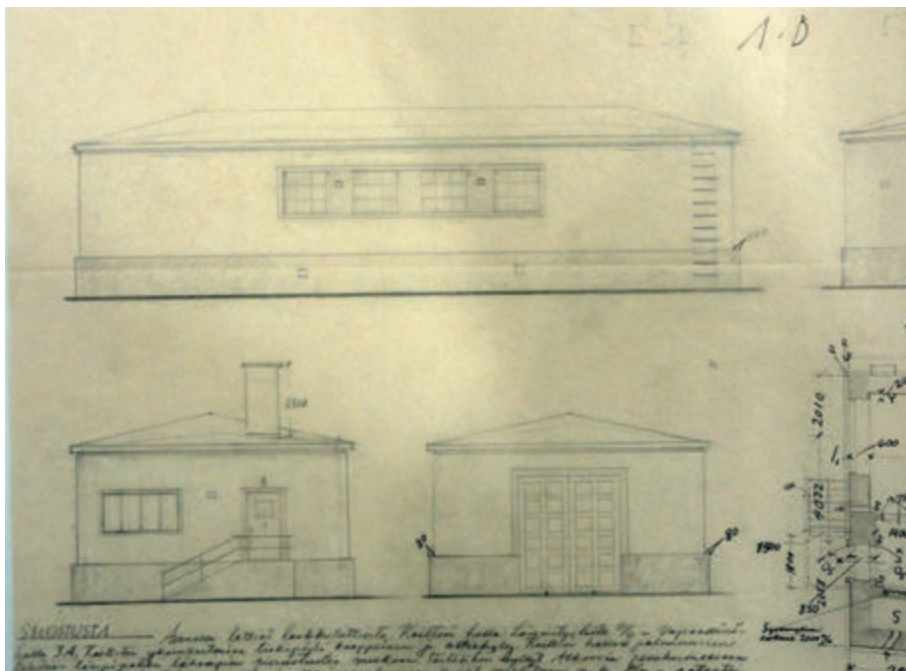
Tynnyrikattoinen, betoni- ja tiilirakenteinen varastorakennus, joka noudattaa linnakesaarille tyypillistä mallia. Julkisivut harmaata rappausta.

Linnakesaarille tyypillinen 30-luvun jyrkä varastorakennus.

KIRKONMAA 3113 46 Varasto 1930

Kirkonmaan vanhimpaan rakennusvaiheeseen liittyvä tiilestä muurattu, rapattu rakennus on alkuaan ollut valonheitinasema. Rakennuksen päädyn isosta ovesta on johtanut kiskotus valonheitinasemaan. Vuonna 1930 valmistuneen klassistisen rakennuksen on suunnitellut arkkitehti Elis Hyvärinen. Rakennus on pitkään ollut käytössä ja päässyt erittäin huonoon kuntoon. Rakennuksen ympäristö on pusikoitunut.

Kirkonmaan linnakkeen varhaishistoriaan liittyvä entinen valonheitinasema, joka on rappeutunut pahoin.



Rakennus 46, valonheittinasema, PLM, rak.tsto, Elis Hyvärinen 1.8.1930. Kuva Puolustushallinnon rakennusosaston arkisto.



Rakennus 46 nykyasussaan.

Seuraavat rannikkopuolustuksen sotilaskohteet eivät sisälly rakennusluetteloon eikä niitä ole tässä yhteydessä arvioitu:

KIRKONMAA	3113	58	Muu Suojarakennus	1970
KIRKONMAA	3113	60	Muu Suojarakennus	1965
KIRKONMAA	3113	61	Kalliosuoja (varastoluola)	1968
KIRKONMAA	3113	62	Kalliosuoja (varastoluola)	1969
KIRKONMAA	3113	63	Kalliosuoja (varastoluola)	1967
KIRKONMAA	3113	64	Kalliosuoja (varastoluola)	1967
KIRKONMAA	3113	65	Muu Suojarakennus	1967
KIRKONMAA	3113	66	Muu Suojarakennus	1967
KIRKONMAA	3113	67	Muu Suojarakennus	1968
KIRKONMAA	3113	68	Muu Suojarakennus	1968
KIRKONMAA	3113	69	Kalliosuoja	1974
KIRKONMAA	3113	71	Muu Suojarakennus	1971
KIRKONMAA	3113	72	Muu Suojarakennus	1971
KIRKONMAA	3113	73	Muu Suojarakennus	1971
KIRKONMAA	3113	74	Muu Suojarakennus	1971

KIRKONMAA	3113	76	Muu Suojarakennus	1974
KIRKONMAA	3113	81	Laiterakennus	1974
KIRKONMAA	3113	83	Muu Suojarakennus	1992
KIRKONMAA	3113	84	Ajoneuvokatos 1	1996
KIRKONMAA	3113	85	Ajoneuvokatos 2	1996

Puolustuslaitteista osa on katsottavat historiallisen ajan muinaisjäänöksiksi. Saarella on säilynyt suomalais-ten rakentamia linnoituslaitteita 1920-, 1930- ja 1940-luvulta sekä uudempia käytössä olevia linnoituslaitteita ja rakennuksia.



1930-luvun alussa rakennettu ns. Rikaman saapas, betoninen nelikulmainen tulenjohtotorni.

Kymenlaakson maakuntakaavassa, jonka ympäristöministeriö on vahvistanut 14.12.2010, Kirkonmaan saari on merkitty EP30-alueeksi sekä MV 1400-alueeksi, joilla on neljä muinaisjäänöstä:

632	1000009414	Kirkonmaa	Eteläkärki	hautapaikat
633	1000009416		Savilahti	hautapaikat
634	1000009420		Ruisniemi	hautapaikat
654			Reitaviikikarit	hylky

Lisäksi Museoviraston 2007 julkaisemassa Kotkan sotahistoriallisia muinaisjäänöksiä käsittelevässä inventoinnissa (Lagerstedt 2007) on tutkittu seuraavat Kirkonmaan puolustukseen liittyvät kohteet:

92. Kotka, Kirkonmaa 1

Kohde on Kirkonmaan järeä hajasijoitettu tykkipatteri, joka sijaitsee saaren eteläosassa.

93. Kotka, Kirkonmaa 2

Kohde on betonista rakennettu nelikulmainen rannikkotykistön tulenjohto- ja mittaustorni, joka sijaitsee saaren eteläosassa avokalliolla.

94. Kotka, Kirkonmaa 3

Kohde on kallioon louhittu betoninen suojatila, joka sijaitsee saaren eteläosassa avokallion laidalla tulenjohtotornin juurella.

95. Kotka, Kirkonmaa 4

Kohde on ruutivarasto, joka sijaitsee Kirkonmaan keskiosassa saarta halkovan päätien itäpuolella.

96. Kotka, Kirkonmaa 5

Kohde on ampumatarvikevaraston raunio, joka sijaitsee Kirkonmaan keskiosassa,

96. Kotka, Kirkonmaa 6

Kohde on ammusvarasto, joka sijaitsee Kirkonmaan koillisosassa, rantaan johtavan tien itäpuolella.

98. Kotka, Kirkonmaa 7

Kohde on ruutivarasto, joka sijaitsee Kirkonmaan pohjoisosassa tien varrella. Se on rakennettu betonista ja tiilistä.

99. Kotka, Kirkonmaa 8

Kohde sijaitsee Kirkonmaan lounaisosassa Kaapeliniiden Voikalliolla. Kohde betonista valettu tykinjalusta, jonka halkaisija on 1,3 m ja korkeus 0,25 m.

Lähteet ja kirjallisuus:

Kansallisarkisto, Helsinki

Museoviraston arkisto, Helsinki

Museoviraston muinaisjäännösrekisteri

Puolustushallinnon rakennuslaitoksen arkisto, Hamina

- Kirkonmaa: rakennuspiirustukset

Sotamuseo, Helsinki

- valokuva-arkisto

Arimo, Reino: Suomen linnoittamisen historia 1918–1944, Otava, Helsinki (Keuruu) 1981.

Heikkilä, Tuomas: Kymenlaakson keskiaika. Teoksessa Kymenlaakson historia I. Jokilaakso ja rajamaa esihistoriasta 1800-luvulle. Toimittanut Yrjö Kaukiainen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1364:1/Tieto. Hämeenlinna 2012.

Enqvist, Ove: Itsenäisen Suomen rannikkotykit 1918-1998, Sotamuseo, Helsinki 1999.

Enqvist, Ove: Kellä saaret ja selät on hallussaan... Rannikopuolustuksen aluekysymykset autonomisessa ja itsenäisessä Suomessa, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2007.

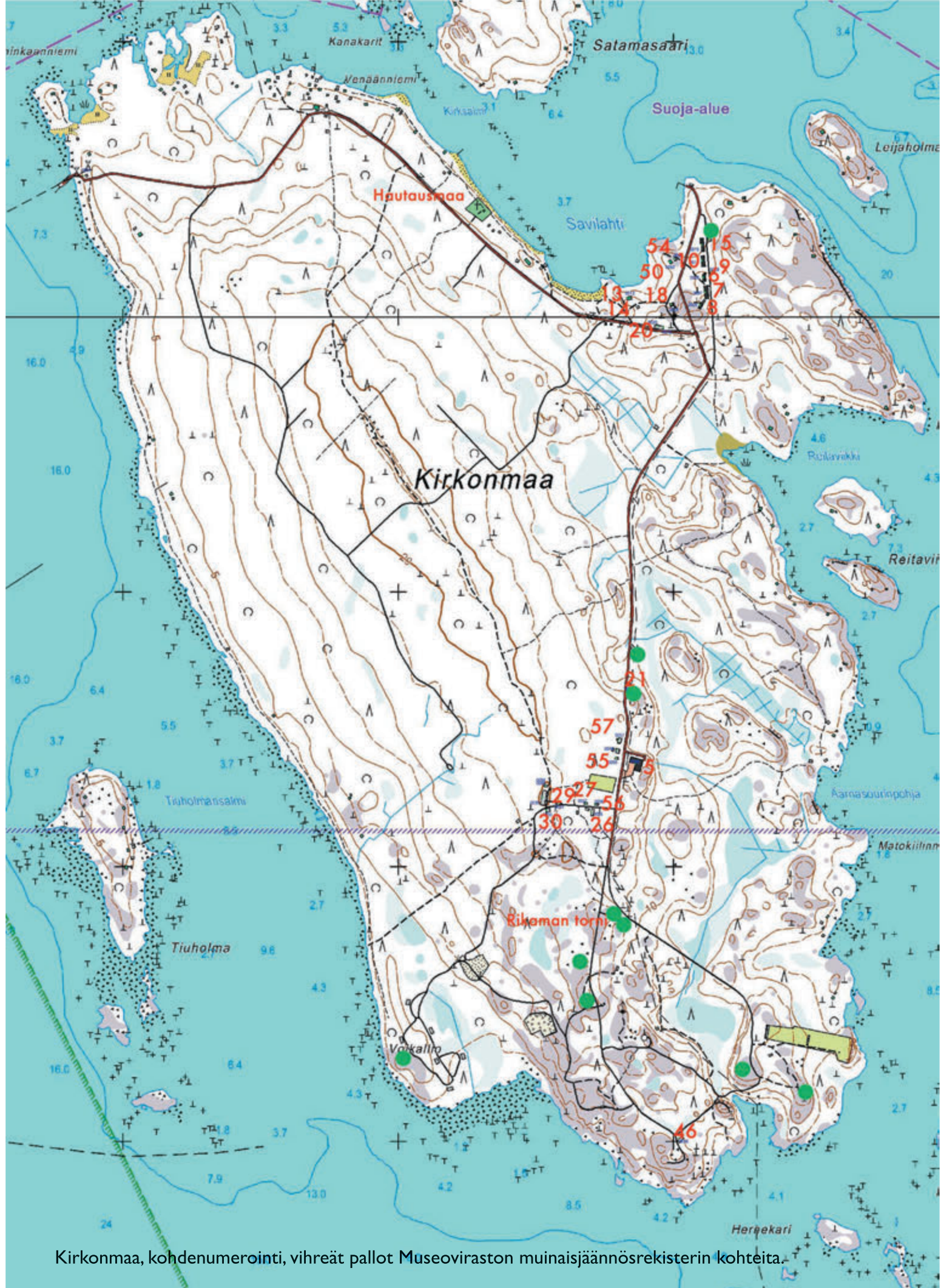
Lagerstedt, John: Kotkan ja Pyhtään sotahistorialliset muinaisjäännökset. Inventointi 2007. Museovirasto. Rannikon puolustaja 3/1968.

Suomenlahden saaristokartasto – Atlas över Finska vikens skärgård 1880. Uusintapainos K.G. Ekebomin merikartoista Viipurista Hankoon. Genimap. Porvoo 2006.

Tiilikainen, Heikki – Enqvist, Ove: Tykkien ja ihmisten saaret. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki 2012.

Tirronen, Uolevi: KotRPsto. Kotkan Rannikopatteristo 1918-1993. Rannikkotykkistön Upseeriyhdistys ry. Jyväskylä 1994.

Tirronen, Uolevi: Kymenlaakson rannikopuolustuksen tykkistön tie talvisotaan. Rannikonpuolustaja 1/1997.



Kirkonmaa, kohdenumerointi, vihreät pallot Museoviraston muinaisjännösrekisterin kohteita.

Tiivistelmä

Kirkonmaan saarella on noin 56 rakennusta tai suojarakennusta, lisäksi suuri joukko linnoitteita ja pesäkkeitä

Historiallinen merkitys ja rakentaminen

- Käytetty mahdollisesti jo keskiajalla merenkulkijoiden kappelisaarena (Kircköö)
- Kuutsalon kylän vanha hautasaari, hautausmaa yhä saaren pohjoisrannalla
- Rannikkolinnoituksen rakennustyöt alkoivat 1927, Kotkan Rannikkopatteristo
- Linnoitustyöt jatkuivat 1930-luvulla ja 1940-luvun alussa
- Saaren läpi johti kapearaiteinen rautatie, jonka pohja osin tienä
- Henkilökunnan rivitalot 1959, 1964, 1973
- Uudenaikainen kasarmirakennus 1957, rauhanajan linnakesaarimuistot

Inventoinnit ja suojelu

Museovirasto on inventoinut osan sotahistoriallisista kohteista 2007

Kymenlaakson maakuntakaavassa 2010 on mainittu neljä muinaisjäännöstä

Kuvaus

Saaren vanhimmat rakennukset ovat 1930-luvun varastoja ja aiemmin majoituskäytössä olleita puurakennuksia saaren keskiosassa lähellä 50-luvun kasarmia. Näistä useimpia on pidettävä kulttuurihistoriallisesti arvokkaina ja ilmeisesti vielä korjauskelpoisina.

Sodan jälkeen rakennetuista rakennuksista ovat alustavan näkemyksen mukaan säilytettäviä arkkitehti Pekka Rajalan suunnittelema kasarmi (5), 1959- 1973 rakennetut, arkkitehti Pertti Aarnion suunnittelemat rivitalot (6, 7, 8, 10, 15).

Suojarakennuksista ja saaren rannoilla olevista pesäkkeistä sekä muista kivirakenteista tulee luoda tarkempi kokonaiskuva ennen niiden arvottamista. Maastokäynnin yhteydessä ei ollut mahdollisuutta systemaattiseen kohteiden merkitsemiseen, sillä niitä tuntuu olevan erittäin paljon eikä niitä ole merkittynä käytössä olleille karttapohjille. Lähtökohtana voidaan pitää sitä, että kaikki 1920-luvulta 1940-luvulle rakennetut linnoitteet ovat historiallisesti arvokkaita ja niillä on sekä dokumentaarista arvoa että nähtävyyсарvoa.

Johtopäätös

Kirkonmaan rakennuksilla ja sotahistoriallisilla rakenteilla on selkeästi kulttuurihistoriallista arvoa. Se, että saaren rakennuksia ei ole mainittu aiemmissa kulttuurihistoriallisissa inventoinneissa (kaupungin tai maakuntaliiton), johtuu vain siitä, että lukuun ottamatta Museoviraston selvitystä 2007 inventoijat eivät ole käyneet saarella.

Saaren rakennukset tarjoavat korjattuina mahdollisuuksia monenlaiseen käyttöön. Saaristoluonnon ja rannikopuolustukseen liittyvien kohteiden yhteisvaikutus luo omaleimaiset puitteet uusillekin käyttäjille ja vierailijoille.

Tutkimustarve

Tämän selvityksen puitteissa ei ole ollut mahdollisuuksia kattaviin arkistotutkimuksiin. Tutkimustuloksia olisi aiheellista täydentää Sota-arkiston ja Puolustushallinnon rakennuslaitoksen Helsingin arkistoyksikön asiakirjoilla ja piirustuksilla.

Saaren yksittäisistä rakennuksista ainakin kasarmi edellyttää yksityiskohtaisempaa rakennushistoriallista selvitystä.